

Ecologisch onderzoek naar de bruine kiekendief:

een overzicht van het broedseizoen 2012

Getagd jong in omgeving van de nestplaats - Kjell Janssens

Voor het tweede jaar op rij verzamelden we heel wat interessante gegevens binnen het kader van de monitoring en het ecologisch onderzoek naar de bruine kiekendief in Vlaanderen en Zeeland. Dit was slechts mogelijk door de enthousiaste inzet van een groot aantal vrijwillige veldmedewerkers. Afgelopen zomer startten we ook met een gedetailleerd deelonderzoek naar de habitatkeuze van de soort. Deze studie wordt uitgevoerd door Koen Van den Berge in het kader van een Masterthesis biologie aan de Onderzoeksgroep Terrestrische Ecologie (Prof. Luc Lens) van de Universiteit Gent, maar onder begeleiding van het INBO. Hierover zullen we rapporteren in een volgend nummer van Vogelnieuws. Tegen dan kunnen we jullie ongetwijfeld een aantal interessante resultaten voorleggen.

Monitoring van de populatie

Om te voldoen aan de Natura 2000- en Instandhoudingsdoelstellingverplichtingen werd voor de bruine kiekendief sinds 2011 de monitoring in het kader van het Bijzondere Broedvogelproject (BBV) lichtjes uitgebreid. Hierbij opteerden we om naast het monitoren van het aantal territoria met opgave van de broedzekerheidscategorieën ook gegevens te verzamelen over broedsucces, en dit op basis van het aantal uitgevlogen jongen. We proberen dus om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen over het aantal "geslaagde" en "mislukte" broedgevallen.

Speuren naar graanbroeders - Kjell Janssens

Vorig jaar voerden we voor het eerst een dergelijke grondige inventarisatie uit. We registreerden toen voor Vlaanderen 82 zekere broedgevallen, waarvan er een 30% mislukten. Een overzicht hiervan vind je in het vorige nummer van Vogelnieuws (18/1). Een volledige vergelijking met 2012 is momenteel nog niet mogelijk omdat we nog van enkele gebieden detailgegevens verwachten. Het ziet er echter naar uit dat voor Vlaanderen het aantal zekere broedgevallen wat hoger is dan vorig jaar. Interessant is wel dat er in 2012 meerdere broedgevallen werden opgetekend in het oosten van Vlaanderen, dus buiten de polderzone. Het wordt boeiend om te zien of deze "trend" zich in de toekomst verderzet en de soort ook op termijn in Midden-Limburg haar vroegere broedgebieden weer terug inneemt.

Het kiekendievenvoorjaar 2012 begon goed met een vrij snelle aankomst in een aantal traditionele broedgebieden. Door het slechte weer was er echter dikwijls weinig activiteit te bespeuren en duurde het wel even voor er bij sommige nesten

zekerheid van broeden was. Door de vele regen in juni en juli vreesden we dat veel jongen door een combinatie van koude, vochtigheid en tekort aan voedsel het niet zouden halen. Op het eerste zicht viel dit uiteindelijk vrij goed mee. In Vlaanderen hebben we voor 2012 momenteel weet van 94 zekere broedgevallen, waarvan 30% mislukte (gelijkaardig met vorig jaar) en 9% waarvan het broedsucces onbekend is. We vonden 21 nesten in graan (23%), 6 in hooiland en gras en de rest in rietmoeras. De West-en Middenkust blijven nog steeds het bastion van de Vlaamse bruine kiekendievenpopulatie met in totaal 42 zekere broedgevallen waarvan 23 geslaagd, 15 mislukt en 4 onbekend. In het Krekengebied van Noord-Oost Vlaanderen waren er 29 zekere broedgevallen, waarvan 13 geslaagd, 9 mislukt (waarvan 2 waarschijnlijk een nieuw nest maakten) en 3 onbekend. Er waren ook minstens 5 nesten in percelen met maaigras die tijdens de eifase verloren gingen toen daar begin mei werd gemaaid en ingeplougd. Aan de Oostkust waren er minimum 6 broedgevallen en in het Waasland-Antwerps Havengebied minimum 12 (geg. Ludo Benoy en Chris Debuyzer). In de Scheldevallei ten zuiden van Gent was er opnieuw een mislukt broedgeval. Opvallend waren dit jaar de 4 broedgevallen in het oosten van het land, waarvan 2 in de Demervallei (geg. Luc Cieters).

In het schorregebied van Saeftinghe, traditioneel een gebied met hoge dichtheden aan bruine kiekendieven, zag het er in de vroege lente veelbelovend uit: Walter Vankerkhoven die het gebied zeer frequent bezoekt, vond in april meer dan twintig territoria (nestbouw en balts). Nadien werden een aantal nesten verlaten, gepreedeerd (er zijn verschillende vossenburchten!) of bij uitzonderlijk hoog water weggespoeld. Uiteindelijk vlogen maar 3-4 nesten uit. Henk Castelijnz zorgt voor een volledig overzicht van het broedseizoen in Zeeland.

Kleurmerkonderzoek

Kleurmerken van juvenielen

Dit jaar slaagden we erin om voor Vlaanderen en Zeeland samen in 52 verschillende nesten een totaal van 126 juveniele vogels van kleurmerken (wingtags) te voorzien. Er waren 38 nesten in riet en 14 in graan. Voor meer details verwijzen we naar Tabel 1. Van al deze vogels beschikken we over een aantal biometrische gegevens zoals vleuggellengte (daaruit kunnen we fenologie berekenen), klauwlengte (sexen), gewicht, aantal hongermaliën (geven idee van "hongerperiodes"), beide laatste geven een idee van de conditie van de vogel. Ook werden voor toekomstig genetisch onderzoek van het merendeel van de getagde vogels borstveertjes verzameld.

Waarnemingen van vogels in tweede kalenderjaar (getagd in 2011)

Er wordt algemeen aangenomen dat bruine kiekendieven bij ons meestal pas twee jaar na hun geboorte naar de broedgebieden terugkeren. Voor de in het voorjaar van 2011 getagde vogels zou dit dus pas in 2013 zijn. Toch keken we in het vroege voorjaar van 2012 met spanning uit naar waarnemingen van tweedejaarsvogels (tweede kalenderkleed) met wingtags. Via een aantal kanalen en een speciale oproep in de Natuurbericht-rubriek op de website van Natuurpunt probeerden we nog eens extra de aandacht op het kleurmerkproject te vestigen. Hierdoor werden er toch heel regelmatig waarnemingen van getagde vogels gemeld.

Jonge getagde bruine kiekendief met afwijkend verenkleed - Kjell Janssens

Getagde vogel - Kjell Janssens

Ringen, meten, wegen en taggen van een 'graannest' in een door onweer bijna volledig platgeslagen gerstveld. Het "nesttentje" is zichtbaar op de voorgrond. Alhoewel het nest van ver duidelijk zichtbaar was vlogen alle vier de jongen uit. - Anny Anselin

Op 22 februari zag Guido Orbie in de Meetkerkse Moeren (Oostkustpolders West-Vlaanderen) de eerste gewingtagde tweedejaars bruine kiekendief. Jammer genoeg vloog de vogel vrij ver en konden geen codes afgelezen worden, enkel de kleurcombinatie. Na eliminatie bleven de nestplaatsen Pervijze (Westkust), Vogelwaarde en Ellewoutsdijk (Zeeland) als mogelijkheden over. Daarna ontvingen we van Rijn Van Maele een duidelijke foto van een tweedekalenderjaar bruine kiekendief, genomen op 30 mei te Damme

(Zwinpolders) waarmee we de herkomst van de vogel konden traceren: getagd te Zaamslag nabij Terneuzen (Zeeland). Hoogstwaarschijnlijk betreft het dezelfde vogel die op 18 mei en 27 mei gemeld werd respectievelijk te St-Kruis bij Aardenburg (Zeeland) door Pieter Dalhuin en te Koolkerke (Zwinpolders) door Frank De Scheemaker, met opgave van zelfde kleurencombinatie maar zonder codes. Het toeval wil dat Filiep T'Jollyn en ikzelf op 15 juni ook nog eens dezelfde vogel waarnamen aan het Hagebos nabij Zuienkerke, van dichtbij met de codes goed afleesbaar.

Het is echter vooral in de nazomer dat we voor enkele verrassingen kwamen te staan. In het zuidelijk deel van ons land werden niet minder dan drie vogels waargenomen in tweedekalenderkleed. Alain Bultreys zag eind augustus in Meux, ten oosten van Gembloux in de provincie Namen een tweedejaars vogel, die eind juni 2011 getagd was in Arnemuiden (Zeeland). In Bruyelle (Antoing) ten zuiden van Doornik observeerde Vincent Dufour begin augustus eveneens een tweedejaars vogel die eind juni 2011 in Ossensisse (Zeeland) getagd was. Tenslotte werd in Moulbaix bij Ath in Henegouwen half augustus door Mathieu Derume nog een tweedejaars vogel waargenomen, maar door het ontbreken van de code-informatie konden we hier jammer genoeg de afkomst niet bepalen.

Het blijft natuurlijk een raadsel wat die puberkiekendieven al die tijd gedaan hebben. Zijn ze misschien blijven overwinteren en over het oog gezien? Dat is zeker een mogelijkheid want zelfs de vogel van Damme-Zuienkerke is uiteindelijk maar vier keer waargenomen, en na 15 juni helemaal niet meer. Nochtans loopt er genoeg observerend volk rond in de polder! Ofwel zijn ze naar het "zuiden" getrokken, in het voorjaar teruggekomen en hebben ze wat rondgezworven zonder dat iemand ze heeft opgemerkt. Wat we nu wel weten is dat er toch wel een aantal tweedekalenderjaarsvogels kunnen rondvliegen bij ons.

Waarnemingen van vogels in eerste kalenderjaar (getagd in 2012)

In de periode van het uitvliegen van de jongeren en het nog bijvoederen door de adulten in de nabije of verdere omgeving van het nest werden heel wat waarnemingen verricht zodat we van een aantal jongen weten vanaf wanneer ze hun "nestomgeving" hebben verlaten en zijn beginnen rondzwerven-trekken. Sommige

jongen verbleven tot meer dan twee maanden nog in de ruimere omgeving van de nestplaats alvorens te "verdwijnen". Vooral vanaf half augustus kwamen via verschillende bronnen waarnemingen binnen van vogels die al wat verder (enkele tientallen kilometers) van hun nestplaats werden gezien en in het NO Vlaamse krekengebied noteerde men verschillende in Zeeland getagde jongen. Aan de Westkust werd een jong uit de Moeren teruggezien in Alveringem. Een vogel in Kluizen was afkomstig van Terneuzen.

Tabel 1. Overzicht van de in Vlaanderen en Zeeland gekleurmerkte kiekendieven in 2012

getagde vogels	mannetjes	wijfjes	totaal
aantal vogels	71	55	126
aantal in riet	56	35	91
aantal in graan	16	19	35
tagplaatsen	in riet	in graan	totaal
aantal	38	14	52

Een iets spectaculairdere terugmelding was van een jonge bruine kiekendief die half augustus volkomen uitgeput was gevonden nabij Mons, en naar een nabijgelegen vogelasiel te Masnuy Saint Jean werd overgebracht. De jonge snaak is er na goede zorgen en vitamientjes goed bijgekomen en erna weer losgelaten. Het was een mannetje, oudste van een nest van vier aan het Grote Gat van Koewacht (Zeeland), gekleurmerkt half juni. Via Jean-François Blanc die de internationale kleurmerkendatabank van kiekendieven coördineert ontvingen we een waarneming van een gemerkte jonge vogel nabij Limoges in centraal Frankrijk, die bij nader inzicht afkomstig was uit Biervliet (Zeeland). Dit is tot nu toe de verst geregistreeerde waarneming van onze gemerkte kiekendieven. Vorig jaar vloog een jong uit de Westhoek ongeveer 200 km N-NO naar Norfolk (oostkust van Engeland). In de omgeving van de Geiteberg (Kooigem, West-Vlaanderen) vloog er een tiental dagen een als adult wijfje gedetermineerde kiekendief rond. Beide wingtags werden door de waarnemers Johnny Nuttin en Emmanuel Desmet beschreven als rood met als codes respectievelijk een blauwe streep en een blauwe bol. We tasten in het duister over de oorsprong van die vogel, want de codes van alle wingtags binnen het Europese project waar wij aan meewerken zijn ofwel wit, ofwel zwart, maar nooit blauw. Op rode wingtags staan bovendien enkel witte codes zodat die blauwe codes geen verkleurde zwarte kunnen zijn. Eventueel gaat het om wingtags met de kleur "fuchsia" (rood-purper) die wel zwarte codes kunnen hebben. Er zijn echter nog wel een aantal zeer lokale kleurmerkprojecten (vooral in Oost-Europa) waarvan de gebruikte codes niet altijd bekend worden gemaakt via de internationale kleurmerkenwebsite. De oorsprong van deze vogel blijft dus (voorlopig) onzeker.

Een regelmatig gehoorde opmerking in verband met het aflezen van wingtags is dat het niet zo gemakkelijk is om de codes te onderscheiden, zeker niet als de vogel veraf vliegt, maar kort gezien wordt of de belichting niet zo goed is. We kregen dan ook regelmatig gegevens door met enkel de kleurcombinatie zonder de codes, of slechts één van de codes. Meestal was het dan heel moeilijk om de afkomst van de vogel met zekerheid te bepalen. Het aanbrenge van kleurmerken heeft eigenlijk vooral tot doel om op lange termijn na te gaan waar de vogels terugkomen (plaatstrouw, habitattrouw) en of er uitwisseling is tussen de verschillende zones binnen hun areaal. Het is een gemakkelijke en goedkope manier om hierover informatie te verzamelen. Tijdens het broedseizoen is er immers tijd genoeg om de wingtags goed te kunnen aflezen. Het is natuurlijk leuk meegenomen om ook wat te weten te komen over de verplaatsingen na het broedseizoen, maar hier is er natuurlijk wel een beperking. Een foto nemen met een goede lens geeft echter meestal wel betere resultaten.

En volgend jaar?

In 2013 loopt de monitoring van populatiegrootte en broedsucces nog steeds verder en zullen we de resultaten van het habitatkeuze-onderzoek kennen. Opnieuw zullen we weer een aantal juvenielen met kleurmerken voorzien. Nieuw is een deelonderzoek naar de verplaatsingen tijdens het broedseizoen waarbij we de grootte en kenmerken van het 'leefgebied' (home-range) van de broedvogels proberen te bepalen: hoe ver vliegen ze, waar zoeken ze voedsel, vertonen ze preferenties voor bepaalde teelten, verandert dit in de loop van het broedseizoen, enz.. Ook zullen we hierdoor nauwkeurige gegevens over het trekgedrag kunnen verzamelen. Daarvoor worden een (beperkt) aantal vogels gezenderd. Maar meer hierover in een volgend nummer!

Dankwoord

Dit onderzoek is niet mogelijk zonder de vrijwillige medewerking van veel veldwaarnemers, vooral uit de Roofvogelwerkgroep Zeeland, de Natuurwerkgroep De Kerkuil, vzw, de Vogelwerkgroep NO-Vlaanderen en enkele Vogelwerkgroepen van Natuurpunt. Studie vzw. Ludo Benoy en Chris Debuyzer volgden het Waasland en de Antwerpse Rechteroever op. Ook de ringers "van dienst" zouden we hierbij hartelijk willen danken: Jeroen Arnoys, Tim Audenaert, Henk Castelijns, Walter De Smet, Kjell Janssens, Staf Neyt, Norbert Roothaert, Geert Spanoghe, Rik Vande Kerckhove en Walter Vankerkhoven. In Zeeland waren Mark Hoestein, Jaap Poortvliet, Eddy Matthijs, Willy Vink, André Hannewijk, Johnny du Burck, Izaak Quist, Bram Vroegindewij, Alex Wieland en Addy Snoep actief bij het kleurmerken. Dit jaar was er opnieuw een vlotte samenwerking met het Centre d'Etudes Biologiques te Chizé (Frankrijk), de Belgische Ringdienst (KBIN), en de Regionale landschappen Meetjesland en IJzer en Polder. Een aantal landbouwers werkten enthousiast mee aan de nestbescherming in graanvelden. Jan Bouckaert en Gabriël Moyaert steunden ons bij de bezoeken aan enkele privégebieden. And last but not least danken we een persoon die ons geweldig aanmoedigde door de stellen dat: "met ernaar te kijken er geen (kiekendieven) bijkomen". Zo hoor je het maar eens van een ander.

Anny Anselin, Henk Castelijns, Filiep T'Jollyn, Kris Degraeve, Kjell Janssens, Walter De Smet & Walter Haemelincx
Anny.anselin@inbo.be